

© Klaas Spronk

Wat bezielt een man om vele jaren achtereen heel strijdbaar lezing na lezing te houden en boek na boek te schrijven met als eenvoudige boodschap dat het belangrijkste is dat een mens zijn/haar angst overwint? Is de combinatie van psychotherapie en Bijbelexegese een onuitputtelijke bron van inspiratie? Of gaat het vooral om de voortdurende worsteling tussen het vrijgevochten individu en de dominante kerkelijke traditie?

Levensloop

Als er iemand begrip voor zal hebben om een poging te ondernemen om hem te begrijpen op grond van zijn levensloop en met name zijn jeugd, dan is het wel Eugen Drewermann zelf. Het is immers ook de manier waarmee hij probeert om de verhalen van de Bijbel tot leven te brengen.

Hij is geboren in 1940 in Bergkamen (bij Dortmund) en groeide dus op in een tijd vol onzekerheid en angst. Dat heeft grote invloed gehad op zijn verdere leven. Hij schrijft dat het om een mens te begrijpen vaak voldoende is een enkele gebeurtenis uit zijn leven te zien. Vaak is dat iemands eerste herinnering. Bij hem is dat het moment, zoals hij vertelt in een interview, dat hij in 1944 met zijn moeder naar een bunker in het bos liep. Opeens kwamen er laag over de bomentoppen vliegtuigen op hen af. Hij merkte dat zijn moeder bang was. Om hem af te leiden, zei ze dat hij bramen moest plukken. Het maakte hem duidelijk dat het erom gaat of je in paniek raakt of de rust van het vertrouwen kunt vinden. Voor hem zou dat inzicht de leidraad van zijn leven worden.

Bij zijn moeder was dat vertrouwen gebaseerd op haar katholieke geloof. Zijn vader was lid van de Evangelische Kirche, maar het geloof had voor hem weinig betekenis. Het zou best wel eens zo kunnen zijn dat zoon Eugen zijn leven lang bezig is om zijn vader te bewijzen dat zijn keuze voor het geloof van zijn moeder de moeite waard was. In 1966 wordt hij tot priester gewijd. Al snel komt hij er achter dat hij in het pastoraat de mensen niet genoeg te bieden heeft. De antwoorden vanuit de kerkelijke traditie schieten te kort. Hij besluit zich te scholen in de psychotherapie. Dat mondt uit in een dissertatie waarbij hij de twee disciplines waarin hij zich heeft verdiept met elkaar verbindt. Dat doet hij door op verschillende manieren Genesis 2-11 te benaderen: *Strukturen des Bösen: Die jahwistische Urgeschichte in exegetischer Sicht* (deel I), *in psychoanalytischer Sicht* (deel II), *in philosophischer Sicht* (deel III). Vanaf 1979 geeft hij als Privatdozent les in godsdienstgeschiedenis en dogmatiek aan de Katholieke theologische faculteit van Paderborn. Hij ontpopt zich als een begenadigd spreker en een ongeremd schrijver. Hij geeft voortdurend lezingen voor een breed publiek en neemt regelmatig deel aan talkshows voor radio en televisie. Sinds januari 2008 heeft hij zelfs een eigen talkshow op de radio (NDR). Hij publiceert daarnaast aan de lopende band boeken. Hij wordt bekend als pacifist in zijn heftige verzet tegen de Golfoorlog in 1991 en als strijder voor natuurbehoud. Het meest bekend wordt hij als criticus van de Rooms-katholieke kerk.

Conflict met de Rooms-katholieke kerk

Hoewel Drewermann dus tot priester is gewijd, heeft hij er van jongs af aan moeite zich te onderwerpen aan het katholieke leergezag. Een mens moet bewust vanuit de eigen overtuiging zijn/haar eigen keuzes kunnen maken en niet zich slaafs door Rome laten leiden. Vanuit de kerk wordt argwanend gekeken naar de manier waarop Drewermann omgaat met Bijbelteksten. Dat hoeft niet te verbazen bij iemand met als uitgangspunt: 'Man muß heute beim Lesen der Bibel, wie ein Perle vom Schlamm, so jedes Wort Jesu, Stelle für Stelle von den kirchengebundenen Fehlinterpretationen befreien.' (*Jesus von Nazareth: Befreiung zum Frieden*, 1998, p. 323)

Het komt tot een conflict wanneer Drewermann zich kritisch uitlaat over kerkelijke dogma's als de maagdelijke geboorte en de hemelvaart. De druppel die de emmer doet overlopen is het boek over het ambt: *Kleriker: Psychogramm eines Ideals* (1989). Daarin beschrijft hij de psychische nood van

Rooms-katholieke geestelijken, met name vanwege het celibaat. Drewermann wordt ter verantwoording geroepen. Gesprekken met en vermaningen door het bevoegde kerkelijke gezag verdiepen slechts de tegenstelling en uiteindelijk wordt hem eerst de leerbevoegdheid ontnomen en wordt hij in 1992 uit het priesterambt gezet. In 2005, op zijn 65ste verjaardag, besluit hij uit de kerk te stappen. Dat is niet een soort van verklaring dat hij nu met pensioen gaat. Het is eerder zo dat hij het strijdterrein verplaatst en zijn energie niet langer aan binnenkerkelijke discussies wil verknoeien.

Hoe moet men de Bijbel lezen?

Volgens Drewermann kan de Bijbel een belangrijke rol spelen bij datgene waar het in het geloof vooral om gaat: de bevrijding van de angst. Door het geloof kan men de innerlijke ervaring opdoen dat men onvoorwaardelijk door God wordt aanvaard. Zo werkt God in een mens door als een bron van liefde en licht. Bijbelverhalen kunnen helpen om een proces op gang te brengen waarbij de mens inzicht krijgt in zijn/haar drijfveren, in wat hem/haar belemmert om voluit zichzelf te zijn en om vervolgens de weg naar heelheid te vinden via de overwinning van die belemmeringen.

Nu is de Bijbel afkomstig uit een heel andere tijd en situatie dan de onze. Het historisch-kritisch Bijbelonderzoek maakt dat maar al te duidelijk. Men doet de Bijbel echter geen recht om het bij deze constatering te laten. Er is namelijk een goede verbinding met mensen van nu te maken vanuit het inzicht dat het in de Bijbelverhalen gaat om mensen zoals wij: met fundamenteel dezelfde vragen rondom ontwikkeling van de persoonlijkheid, vrijheid en angst. De diepte-psychologische analyses zoals die van Freud en Jung zijn goed toe te passen op de personen zoals die ons worden geschilderd in de Bijbel en helpen ons om de Bijbel en via de Bijbel ook onszelf beter te begrijpen.

Drewermann verwijt de doorsnee westerse exegeet dat hij/zij blijft steken in historische vraagstukken en daarmee zowel de Bijbel als de moderne lezer tekort doet. Dat geldt ook voor de kerkelijke Bijbellezer die alleen bezig is met de kerkelijke leer en meer belang hecht aan de bevestiging daarvan dan aan de wat mens en wereld echt nodig hebben.

Bijvoorbeeld: Rechters

Drewermann heeft talloze boeken geschreven over teksten uit Nieuwe en Oude Testament. Soms zijn het gedetailleerde exegeses, waarin hij de discussie met vakgeleerden aan gaat. Vaak zijn het preken. Ter illustratie volgt hier nu een weergave van enkele preken over passages uit het boek Rechters (in *Een eigen weg: Overwegingen bij de boeken Exodus tot en met Richteren*, 1997).

Zijn bespreking van het lied van Debora (Re. 5) is vooral een bezinning op het fenomeen oorlog. Drewermanns devies is: 'Krieg ist Krankheit, keine Lösung'. Oorlog is zijns inziens 'een collectieve gebeurtenis waar de enkeling door wordt meegesleurd, zelfs als hij niet wil' (p. 179). Dat is een reden voor zijn keuze voor het pacifisme. Dat betekent dat hij ook weinig kan met de oorlogsverhalen in de Bijbel. Die moet men zeer sceptisch lezen. In feite voeden ze slechts de overtuiging dat we afscheid moeten nemen van deze manier om onze problemen op te lossen en ook van het op deze manier spreken over God. Dat leidt ook tot een kritische kijk op de Bijbel: 'Drieduizend jaar bijbelse verschrikkingen zouden moeten volstaan om de bijbel anders te lezen dan hij zichzelf heeft begrepen toen hij ontstond. Vroeg of laat moet er een eind aan komen, zelfs aan een bepaalde taal over God. Vroeg of laat moet een bepaalde theologie afgelopen zijn, een theologie die God telkens weer gebruikt voor het egoïsme van naties, religies, culturen en economische systemen' (pp. 187-188). Het roepingsverhaal van Gideon (Re. 6) biedt meer positieve mogelijkheden voor de psychotherapeutische benadering. Dit verhaal helpt om duidelijk te maken wat Sören Kierkegaard al aangaf: 'wanhoop is slechts schijnbaar een stuklopen op de omstandigheden; als je beter kijkt, is de oorzaak dat je in een verkeerde verhouding staat tot jezelf, en de preciezere verklaring voor deze verkeerde verhouding tot onszelf is dat we in een verkeerde verhouding staan tot de macht waaraan we onszelf te danken hebben' (p. 192). Het is in Rechters 6 de boodschapper van JHWH die Gideon helpt om tot in zichzelf te gaan geloven doordat hij hem aanspreekt met: 'JHWH is met je, jij sterke held' (Re. 6:12). Wat God graag van een mens wil, is dat hij/zij in eigen kracht gaat. Zo leef je goed. In

het Duits is dat: 'richtig', zodat je zou kunnen zeggen dat juist op deze manier Gideon een goede 'Richter' wordt. De rol van God daarbij is vooral om deze kracht in de mens zelf op te roepen. Dat wordt duidelijk wanneer de engel zegt tegen Gideon: 'Ga in uw kracht en u zult Israël verlossen' (Re. 6:14). Drewermann ziet hierin een aanwijzing dat 'zelfvertrouwen hier gelijk staat aan vertrouwen op God en het de hulp van het goddelijke bijna geheel en al achter zich laat, hoe het iets dat onzegbaar en onzichtbaar is terzijde schuift' (p. 194). Het gesprek met de engel moet men dan ook zien als een innerlijk gesprek.

Het verhaal over Gideon en zijn strijd tegen de Midjanieten leest Drewermann ook als een verhaal over angst en de overwinning daarvan. Gideon weet zijn angst te overwinnen en ontdekt vervolgens hoe bang anderen voor hem zijn: 'Alle macht van mensen over mensen is slechts gebaseerd op het feit dat ze angst kunnen verspreiden. In diegene bij wie dat niet meer functioneert, is plotseling een vrijheid te vinden die de anderen angst aanjaagt' (p. 199).

Aan het geweld in Gods naam heeft Drewermann hier opnieuw weinig boodschap: 'Er zijn scènes in de bijbel, waarvan wij afscheid moeten nemen, die bitter zijn en afschuwelijk en zichzelf hebben overleefd' (p. 200). De kunst van het Bijbellesen is daarom ook steeds weer om te onderscheiden tussen wat waardevol is en wat afgedaan heeft.

Het waardevolle van het verhaal van Jefta (Re. 10-12) is dat het ons duidelijk maakt wat in de psyche van alle mannen besloten zit: dat ze succes moeten en willen hebben, tegen elke prijs. Vaak ziet men te laat hoe hoog die prijs kan zijn. Het verhaal vanuit het gezichtspunt van de dochter is een waarschuwing tegen een ziekelijk, vaak door een jeugdtrauma veroorzaakt verlangen om vader of moeder tot het uiterste te behagen. Wie zo krampachtig op zoek is naar bevestiging en het gevoel heeft dat op het geluk de plicht rust zich op te offeren, zal nooit vrij zijn om zichzelf te vinden en om een volwassen relatie met een ander aan te gaan.

De verhalen over Simson (Re. 13-16) leest Drewermann als een geschiedenis van een innerlijke ontwikkeling, of beter: het gebrek aan een gezonde ontwikkeling. Het is een aaneenschakeling van mislukte relaties. Simson kan zich niet goed binden aan een vrouw en dat heeft te maken met een verstoorde relatie met zijn moeder. Die projecteerde haar eigen problemen op haar zoon. Hij moest compenseren wat zij in haar huwelijk tekort was gekomen. Simson moest een held worden om haar eigen niet geleefde leven te vervullen. Daardoor bleef Simson steken in een 'macho-achtig zich-willen-bewijzen'. 'Je zou zijn wezen moeten kennen nog voor je er achterkomt door ernaar te vragen, en hem, zonder hem te schaden, zijn zwakheid moeten schenken waaruit hij in eerlijkheid kan leven'. (p. 257).

Evaluatie

Er is vanuit een exegetisch standpunt veel af te dingen op het werk van Drewermann. Dat is dan ook met name door Rooms-katholieke Duitse exegeten veel gebeurd, zoals Drewermann van zijn kant ook voortdurend harde kritiek uit op de zijns inziens al te afstandelijke benadering van de Bijbel in academisch werk. Tegen Drewermanns methode kan men vooral inbrengen dat wat hij uit de Bijbelverhalen haalt meer lijkt te zeggen over zijn psychotherapeutische inzichten dan over wat de boodschap van de Bijbelschrijver was en is. De discussie zou daarom in eerste instantie over de ontwikkelingen op het terrein van de psychotherapie moeten gaan.

Het werk van Drewermann is gekleurd door zijn eigen levensverhaal. Dat maakt het boeiend, want het is sterk bepaald door zijn vurige wens om mensen te helpen het geluk te vinden. Het relativiseert dat werk ook, omdat veel van de felheid te herleiden is tot de heftige debatten die hij voert om af te rekenen met zijn kerkelijke verleden.

Drewermann verdient het wel om serieus genomen te worden. Het is ook de moeite waard om met hem in gesprek te gaan, al is dat niet eenvoudig vanwege zijn stellige standpunten en zijn haast niet te stuiten woordenvloed. In het gesprek over de uitleg van de Bijbel belicht hij soms ten onrechte verwaarloosde psychologische aspecten. Het beknopte overzicht van de besproken teksten uit het boek *Rechters* maakt duidelijk dat het ene verhaal zich beter leent dan het andere om het te lezen

van het gezichtspunt van de psychotherapie. Drewermann heeft zinniger dingen te zeggen over Gideon dan over Debora.

Ook om andere redenen is enige terughoudendheid in het gesprek met Drewermann over de exegese van een Bijbeltekst wel gepast. Drewermann ziet vaak snel algemeen menselijke patronen en verliest daarbij de literaire context nogal eens uit het oog. De verhalen moeten wel eerst helemaal verteld kunnen worden. Soms laat Drewermann dat niet toe, bijvoorbeeld vanwege zijn aversie tegen oorlog en geweld. Men moet in ieder geval langer de mogelijkheid open laten dat een tekst die jou tegenspreekt jou toch nog iets zinvols te zeggen kan hebben.

Meer informatie

Eugen Drewermann heeft veel geschreven. Een aardige overzicht vindt men op www.studiekringdrewermann.nl.

Een aantal publicaties zijn ook in te zien via internet en eenvoudig te vinden via <http://books.google.nl>.

Via www.freewebs.com/drewermann-eugen kan men een goed overzicht krijgen van zijn vele huidige activiteiten.

Er is ook veel over Drewermann geschreven. Een goede Nederlandse inleiding biedt Mar van der Velden, *In God geborgen: De theologie van Eugen Drewermann*, Nijkerk 1994. Een recent, degelijk werk over hem is Matthias Beier: *A Violent God-Image: An Introduction to the Work of Eugen Drewermann*, New York 2004 (ook grotendeels in te zien via internet)